BELEEF DE VRIJHEID, EINDHOVEN IN DE WO2

# FREEDOM WALK EINDHOVEN

EINDHOVEN

Uitgave: Stichting 18 September 2020

18 SEPTEMBER STICHTING 75 JAAR VRIJHEID

**Stolpersteine** (ook bekend als struikelstenen) is een project van de Duitse kunstenaar Gunter Demnig. Het is een over geheel Europa verspreid monument voor de slachtoffers van het nationaalsocialisme. In 2019 lagen er al meer dan 70.000 Stolpersteine in Europa. De Stichting 18 September heeft alle in Nederland geplaatste Struikelstenen in een app opgenomen. Deze gratis app is beschikbaar voor zowel iOS als Android devices onder de naam: “Struikelstenen Gids”. Een website met alle Stolpersteine in Nederland en België is ook door de Stichting 18 September opgezet, deze website kunt u vinden op: https://map.stolpersteine.app.

Op 170 verschillende plekken in Nederland liggen **Luisterstenen** met hoorspelen over bijzondere gebeurtenissen die daar ten tijde van de bevrijding plaatsvonden. Op deze plaatsen ligt een steen met plaquette waar onder andere een QR-code op staat. Een soort streepjescode die je met je smartphone kunt scannen en dan hoor je het verhaal als hoorspel. De hoorspelen zijn ook te beluisteren op de website van de Liberation Route Europe. Het project begint in Zuid-Engeland en gaat via Normandië door Europa.

**FreedomWalk**

De FREEDOM WALK is een initiatief van Frank van Dijk (1969) en Willem Biermans (1960) beiden woonachtig in Eindhoven en bestuursleden van de Stichting 18 September.
Met dank aan Jeroen van der Pasch van Route.nl en de gemeente Eindhoven. De Freedom Walk is mede mogelijk gemaakt door hen.

© 2020 Stichting 18 September
Uitgegeven in eigen beheer
Contact: info@stichting18september.nl

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever

Druk: Gemeente Eindhoven

5 Voorwoord
7 Markt
8 Bevrijdingsreliëf
9 Concentratiekamp monument
11 Struikelstenen: Smalle Haven 8
12 Monument: Bombardement 19 september 1944
13 Catharinakerk
15 Struikelstenen: Stratumseind 14
17 Bevrijdingsmonument Stadhuisplein
19 Luistersteen: “Een tragische vergissing”
21 Van Abbemuseum
23 Hornemann monument
24 Anne Frank monument
25 Struikelstenen: Kleine Berg 63
27 Struikelstenen: Prins Hendrikstraat 35
29 Veteranenhuis SVBZO
31 Struikelstenen: Sint Catharinastraat 4
33 Monument Gekooide Vrijheid
35 Monument Sinterklaas Bombardement 6 december 1942
37 Struikelstenen: Nieuwe Emmasingel 9
39 Philipsmuseum
41 Websites

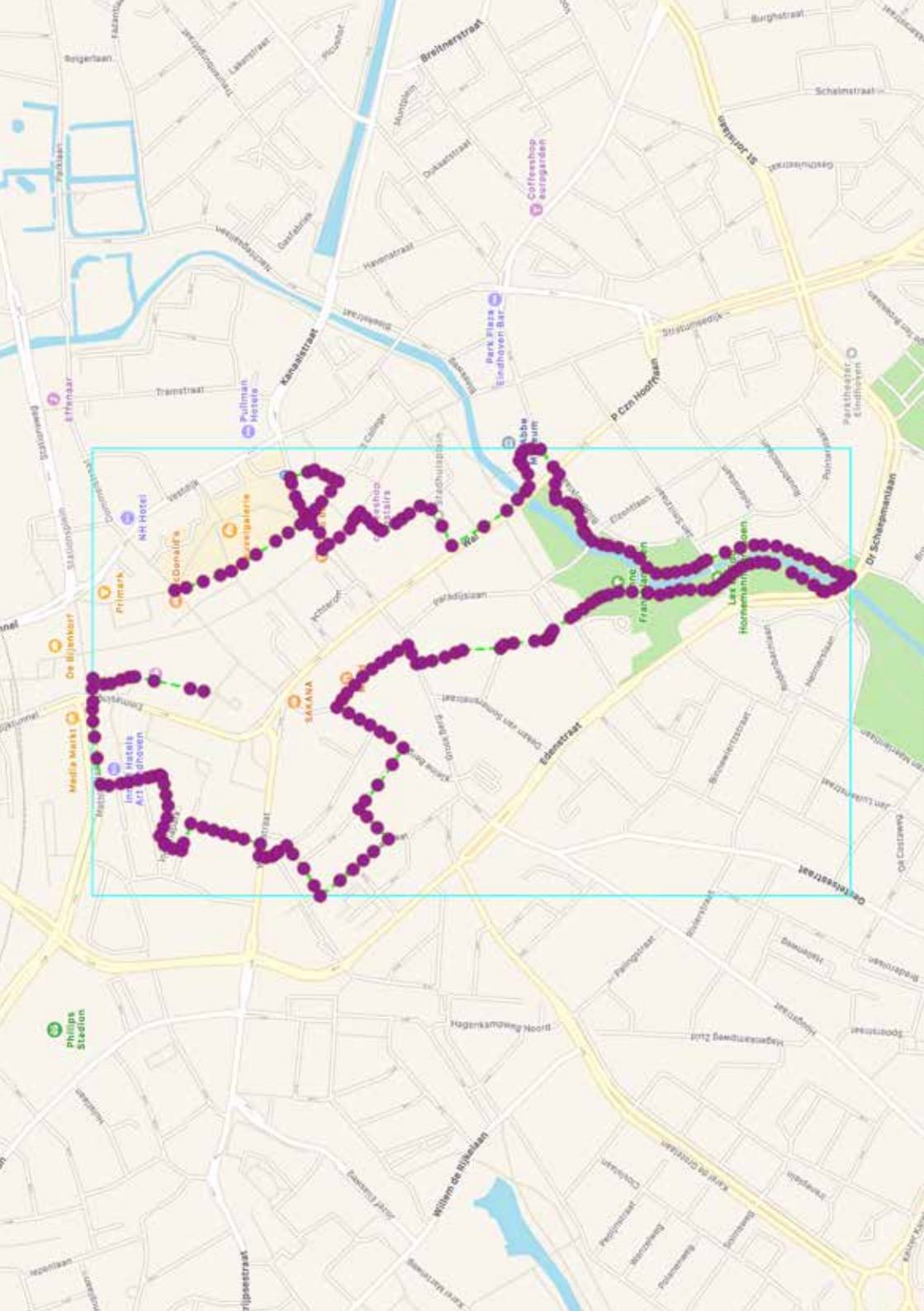
Breitnerstraat
Burghstraat
Schalmstraat
St Antonielaan
Coffeeshop Vuurgatsteden
Dukaatstraat
Havenstraat
Kanaalstraat
Park Plaza Eindhoven Bar
Stratumseweg
P Czn Hoofmanlaan
Parktheater Eindhoven
Tramstraat
Pullman Hotels
Ethenaar
Stadhuisplein
Raadhuis
Dr Schaepmanlaan
NH Hotel
Primark
Donald's
Bijenkorf
Media Markt
Intercity Hotels Art Eindhoven
SAKANA
Parkdistrict
Fellenoord
Hoogstraat
Hagenkampweg Noord
Philips Stadion
Willem de Rijkelaan

September 2019 zet de Stichting 18 September uit Eindhoven een historische wandeling van 4,4 kilometer door het centrum van haar stad neer genaamd FREEDOM WALK.

Na vier jaar Duitse bezetting werd Eindhoven op 18 september 1944 bevrijd.
De bevrijding vormde een onderdeel van de Geallieerde militaire operatie Market Garden.

Anno nu leven de inwoners van Eindhoven in vrijheid. Vrij zijn is een gemeengoed aan het worden. Net als vrede en welvaart.

Kunt u zich voorstellen hoe het moet zijn geweest tijdens de bezetting?

FREEDOM WALK geeft u een inkijk over de bezettingsjaren in Eindhoven.
Wat de burgers van Eindhoven hebben beleefd, gaat u al wandelend mee beleven.
Genietend van het groene centrum van Eindhoven maakt u zich een voorstelling van de Tweede Wereldoorlog gebeurtenissen welke zich in onze stad hebben afgespeeld.
Deze zijn verpakt in een monument, een Struikelsteen of een Luistersteen, waarvan u de tekst via Route.nl tot u kan nemen.

Vanaf 1946 brengt de Stichting 18 September uit Eindhoven de herwonnen vrijheid in herinnering. Met enthousiasme en daadkracht. Vele activiteiten getuigen daarvan. De FREEDOM WALK vormt nu haar kroonjuweel in het kroonjaar 2019 vanwege de viering van 75 jaar vrijheid.

De FREEDOM WALK is ontstaan vanuit de gedachte dat het levend houden van de herinnering aan de periode 1940 – 1944 niet alleen jaarlijks rondom 18 september dient plaats te vinden.

Vele activiteiten getuigen daarvan, een overzicht hiervan ziet u op onze website www.stichting18september.nl

**Beleef de wandeling met volle teugen en bedenk dat vrijheid niet vanzelfsprekend is.**

Stichting 18 September

**MARKT**

De iconische foto op het omslag van dit boekje is van de markt in Eindhoven op de dag van de bevrijding in 1944.
Deze foto is opgenomen in een boek van het Britse Imperial War Museum. “Het feest in Eindhoven heeft een diepe indruk gemaakte op de Engelse soldaten. Het was voor hen een zeer markante gebeurtenis.”
Op 19 september 1944 was het in Eindhoven aanvankelijk nog feest.
’s Avonds verschenen er vliegtuigen van de Duitse Luftwaffe boven de stad.
Zij bombardeerden Eindhoven. Het ging hen om de doorgangsroutes van het Britse legerkorps: Aalsterweg, Stratumsedijk, Stratumseind, Rechtestraat, Wal, Emmasingel, Hertogstraat en omgeving. De Britse voertuigen konden geen kant op. Voertuigen geladen met munitie en brandstof explodeerden. Overal ontstonden grote branden. Het aantal slachtoffers onder de burgers was enorm. Op de Biesterweg vonden 41 mensen de dood, toen de schuilplaats waar ze zaten een voltreffer kreeg. In totaal vielen er op de 19e september 227 doden.
In de dagen na 19 september lag de markt vol met lijkkisten van burgers die waren omgekomen tijdens dit bombardement om te worden geïdentificeerd en vervolgens begraven te kunnen worden.

De Markt in Eindhoven is gedurende nog vele jaren na de oorlog een parkeerplaats geweest.

Wist u dat onder het standbeeld van Frits Philips een atoom-schuilkelder zit compleet met allerlei voorzieningen zoals WC’s. Aangelegd in de jaren 50 als “leermoment” uit de tweede wereldoorlog en toen om dienst te doen voor een mogelijke atoomaanval i.v.m. de Koude Oorlog.

**MARKTSTRAAT: BEVRIJDINGSRELIEF**

Het bevrijdingsreliëf in Eindhoven herinnert aan de bevrijding van de stad door het 30e Britse Korps en de 101e U.S. Airborne Divisie.

Van 17 tot 26 september 1944 wilden de geallieerden met een grootscheeps bevrijdingsoffensief (operatie 'Market Garden') een doorstoot naar Duitsland forceren. In een bliksemsnelle aanval moesten luchtlandingstroepen bruggen veilig stellen. John D. Frost was de commandant van het 2de bataljon van de lste Parachutisten Brigade van de lste Airborne Divisie. Onder zijn leiding slaagden de Britten erin om de noordelijke oprit van de oude Rijnbrug bij Arnhem te bezetten en tijdens de daaropvolgende strijd dagenlang onder controle te houden. De Slag om Arnhem werd echter verloren, waardoor de aanval stokte.

Dankzij de samenwerking van Amerikaanse en Engelse soldaten kon in Brabant een strook vrij gebied, 'de Corridor' genaamd, behouden blijven. Onder meer van daaruit werd in de maanden daarna de rest van Brabant bevrijd. Eindhoven werd bevrijd door de Amerikanen. Op 17 september 1944 landden op de Sonse heide geallieerde parachutisten en zweefvliegtuigen. De volgende dag bereikte het 506de regiment van de 101ste Airborne Divisie het centrum van de stad. In de avond arriveerden ook tanks van de Irish Guards van het Tweede Britse leger. Iets later dan gepland, doordat zij bij Aalst door de bezetter waren tegengehouden. Op 19 september vond nog een Duits bombardement plaats, waarbij 227 doden vielen. Pas na 21 september verschoof de gevechtslinie naar het noorden en kon Eindhoven zich pas echt bevrijd voelen.

**Onthulling**
Het monument is onthuld op 17 september 1994 door Zijne Koninklijke Hoogheid de Prins van Oranje, samen met een Amerikaanse en een Britse veteraan.

**TEN HAGESTRAAT: CONCENTRATIEKAMP MONUMENT**

Het monument in Eindhoven is ter nagedachtenis aan de 1,1 miljoen mensen, Joden en niet-Joden, die in de concentratiekampen, maar niet in een gaskamer zijn omgekomen. Voor hen was er nog geen monument.

Van de 1,6 miljoen mensen die naar de concentratiekampen gingen, keerden er slechts 500.000 terug. Één van hen was de initiatiefnemer van dit monument de heer J. van Putten. Hij zat van oktober 1943 tot april 1945 in kamp Buchenwald. Om aan tewerkstelling in Duitsland te ontkomen dook hij samen met twee vrienden onder in de Noordoostpolder. Toen ze probeerden hun geluk elders te zoeken liep dit verkeerd af en werden ze vlak voor Parijs aangehouden door de Grüne Polizei.
Van Putten kwam in kamp Buchenwald terecht en werd daar met het leed geconfronteerd: 'Overal stuitte je op doden. In de laatste weken verbleven er vijftigduizend mensen, terwijl het kamp op zeventienduizend berekend was. Ik was ernstig ziek, had TBC en zat in de dodenbarak. Toch was het geen opeenstapeling van ellende. Ik heb ook goede herinneringen. Er werd gelachen en geleefd'.
De bevrijding van het kamp door de Amerikanen onder leiding van generaal George Patton was echter een milde ervaring. 'Geen feestelijk gevoel, maar een stil, blij besef: nu is het over!'

**Oprichting**
Het monument is een geschenk van de heer J. van Putten aan de stad Eindhoven, die tevens het initiatief nam voor de oprichting.

**Onthulling**
Het monument is onthuld op 10 april 2009 door initiatiefnemer de heer J. van Putten en de toenmalige burgemeester van Eindhoven Rob van Gijzel.

**STRUIKELSTENEN: TEN HAGESTRAAT 8**

Herman Cahn trouwt op 10 november 1921 met Emma van Dam. Zij is op 11 september 1897 in Eindhoven geboren. Ze is de jongste uit een gezin met twaalf kinderen. Waarschijnlijk zijn ze na hun huwelijk naar Maasticht verhuisd, want daar wordt op 16 maart 1923 hun zoon geboren. Ze noemen hem Maurice. Later verhuist het gezin naar Amsterdam. In 1930 sterft Herman Cahn op 36-jarige leeftijd.

Op 16 maart 1932, verhuist de weduwe Emma Cahn-van Dam samen met haar zoon terug naar haar geboortestad. Moeder en zoon vestigen zich aan de Smalle Haven 8. Als de oorlog uitbreekt moeten moeder en zoon van de autoriteiten bij de familie Cohn in de Mauritsstraat 42 gaan inwonen. Ze werken daarna alle twee bij het Philips-Kommando, maar worden samen met de andere Philips-Kommando medewerkers op 3 juni 1944 naar Auschwitz gedeporteerd.

Wanneer het Philips-Kommando naar Reichenbach gebracht wordt om daar bij Telefunken en Hagenuk te werken, blijven Emma en Maurice in Auschwitz achter. Volgens een ooggetuigenbericht lag Maurice op sterven en was Emma ernstig verzwakt.

Maurice Cahn wordt op 31 oktober 1944 in Auschwitz vermoord. Zijn moeder Emma Cahn-van Dam wordt op 31 december 1944 in Auschwitz vermoord.

Emma Cahn-van Dam

Maurice Cahn

## 19 SEPTEMBER 1944 BOMBARDEMENT MONUMENT

Het monument aan de Rechtestraat herinnert de inwoners van Eindhoven aan het Duitse bombardement op 19 september 1944, waarbij 227 burgers werden gedood.

Eindhoven werd bevrijd door de Amerikanen, die op 17 september 1944 in het kader van operatie 'Market Garden' op de Sonse heide per parachute of in een zweefvliegtuig waren geland. De volgende dag bereikte het 506de regiment van de 101ste Airborne Divisie het centrum van de stad. In de avond arriveerden ook tanks van de Irish Guards van het Tweede Britse leger. Iets later dan gepland, doordat zij bij Aalst door de bezetter waren tegengehouden. Op 19 september bombardeerden circa 70 Duitse vliegtuigen de zojuist bevrijdde stad. Pas na 21 september verschoof de gevechtslinie naar het noorden, en kon Eindhoven zich echt bevrijd voelen.

**Onthulling**
Het monument is onthuld op 19 september 1997.

**Locatie**
Het monument is geplaatst op de hoek Rechtestraat/Kerkstraat in Eindhoven tegen de muur van fastfoodrestaurant Tacobell.

## CATHARINAKERK

Een van de zeldzame echt historische gebouwen in Eindhoven is groots, laat regelmatig van zich horen en is daarom moeilijk te missen: de Sint-Catharinakerk, middenin het oude stadscentrum.
Dit neogotische gebouw is ontworpen door Pierre Cuypers, internationaal beter bekend als de architect die ook het Amsterdamse Rijksmuseum en Centraal Station ontwierp. De bouw van de kerk begon in 1861, hij werd voltooid in 1867 en is sinds 1972 een rijksmonument.

### Torens

Meest in het oog springende kenmerk van de Sint-Catharinakerk zijn de twee torens, beide 73 meter hoog en bestaande uit een mannelijke en een vrouwelijke variant: de zogeheten David-toren en Maria-toren. Architect Cuypers ontwierp deze naar voorbeeld van de kathedraal van Chartres. Wie het gebouw verder bestudeert, ziet ook meerdere 'roosvensters', die verwijzen naar de heilige Catharina en haar symbool, een wiel.
Tijdens de Tweede Wereldoorlog, in 1942 en 1944, richtten bombardementen veel schade aan. Na de oorlog werd architect C.H. de Bever ingeschakeld om de kerk te restaureren. Daarbij zijn de oorspronkelijke ramen, die verwoest werden, vervangen door de huidige glas-in-loodramen.

### Carillon

Dat de Sint-Catharinakerk regelmatig van zich laat horen, heeft verschillende redenen. Om te beginnen, beschikt de kerk over een bijzonder carillon met omvang van vijf octaven, dat het personeel van Philips in 1966 schonk. Deze wordt regelmatig live bespeeld, wat in de wijde omtrek te horen is. Incidenteel behoren zelfs moderne popliedjes tot het repertoire. Ook bezit de kerk twee orgels, waarvan het grootste orgel met 5723 pijpen een van de grootste van Nederlandse is. Het tweede orgel is een kleiner neogotisch altaarorgel.

De muzikale aard van de Sint-Catharinakerk krijgt ook gestalte in het samenwerkingsverband 'Muziek in de Cathrien'. Elke zaterdag om 15.00 uur spelen het Collegium Musicum Eindhoven, het Collegium Vocale Eindhoven en het Collegium Instrumentale Eindhoven klassieke muziek in de kerk. Het programma staat op de website van Muziek in de Cathrien.

**STRUIKELSTENEN: STRATUMSEIND 14**

Deze Struikelstenen zijn in verband met de herontwikkeling van het Stratumseind tijdelijk niet beschikbaar. Wij verwachten dat deze in de loop van 2021 weer geplaatst zijn.

Karel Blomhoff is slager en veehandelaar. Hij trouwt met Rosa de Jongh, 16 augustus 1876 in Eindhoven geboren. Ze is de dochter van Eva Keijzer en Benjamin de Jongh, eigenaar van de ijzerhandel op de Kleine Berg.
Het echtpaar krijgt drie kinderen: Fanny, Benjamin. die op 3 oktober 1903 - hij was toen drie maanden oud - overlijdt, en Meijer. In 1932 wordt Rosa weduwe.
Rosa Blomhoff-de Jongh woont met haar dochter. die getrouwd is met Karel Italie, in het pand van Izaak Levie Italie. Daar woont ook nog de familie van Boele en Eva Polanus-van Boele.
Op 10 Juli 1943 is Rosa Blomhoff-de Jongh naar Westerbork afgevoerd. Op 13 juli 1943 volgt de deportatie naar Sobibor. Rosa is direct na aankomst, op 16 juli 1943, in Sobibor vermoord.
Haar dochter en schoonzoon hebben de oorlog overleefd.

Meijer van Boele is op 14 januari 1877 in Oisterwijk geboren. Hij is een van de zes kinderen van Salomon van Boele en Rosina Andriesse. Zijn twee zussen, Ester en Antje, drijven een slagerij op de Boschdijk 35. Meijer zelf is vleesgrossier.
Op 12 juni 1907 trouwt Meijer met Henriette de Jongh. Het stel krijgt vier kinderen. Henriette overlijft voor de oorlog.
Tijdens de oorlog woont Meijer van Boele op het Stratumseind 14. Hij deelt het huis met zijn kinderen Rosina, Benjamin, Simon en Eva en met Rosa Blomhoff-de Jongh en Izaak Levie Italie, de eigenaar van het pand.
Benjamin van Boele is op 22 oktober 1909 in Eindhoven geboren. Net als zijn vader is hij vleesgrossier van beroep.
Simon van Boele is op 9 maart 1013 in Eindhoven geboren. Hij is veekoopman van beroep.
Vader Meijer wordt samen met zijn zonen Benjamin en Simon op 15 november 1943 vanuit Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd. Ze zijn daar op 31 januari 1944 vermoord.
De dochter van Meijers, Rosina van Boele, geboren in 1908, heeft de oorlog overleefd.
De andere dochter, Eva, is weduwe van Wolf Polannus. Ook zij is door de nazi's vermoord.

Izaak Levie Italie wordt op 20 februari 1864 in Nijmegen geboren. In 1875 komt hij vanuit Enschede naar Eindhoven. Hij heeft een zaak “De Nieuwe Gaper” op Stratumseind 14 waar hij herenmode, bedden en gordijnen verkoopt.
De zaak wordt later door zijn zoon Karel overgenomen. Zoon Karel en schoondochter Fanny, die ook op Stratumseind 14 wonen, overleven de oorlog.
Izaak Italie wordt op 2 maart 1943 vanuit Westerbork naar Sobibor gedeporteerd. Ruim zeven weken later, op 23 april 1943, is hij daar vermoord.

Wolf Polanus trouwt met Eva van Boele, op 8 juli 1911 in Eindhoven geboren. Zij is een dochter van Meijer van Boele en Henriette de Jongh.
Ze hebben een dochter: Henriette Emelie, geboren op 2 mei 1940 in Eindhoven.
Eva wordt weduwe. Haar man, Wolf Polanus, overlijdt op 1 januari 1942 op vijfendertig jarige leeftijd in Rotterdam.
Eva woont in het pand van Izaak Levie Italie samen met hem. haar vader, broers en zus, en Rosa Blornhoff-de fongh. Zij heeft ook een tijd op de Stratumsedijk 59 gewoond.
Op 15 november 1943 is Eva vanuit Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd en daar twee en een halve maand later op 31 januari 1944 vermoord.
Haar dochter heeft de oorlog overleefd.

**STADHUISPLEIN: BEVRIJDINGSMONUMENT/NAMENMONUMENT**

Het oorlogs- en bevrijdingsmonument in Eindhoven is een bronzen beeldengroep van drie mannenfiguren met neergebogen hoofd. Het beeld is geplaatst op een rond voetstuk van muschelkalk. Op het voetstuk zijn vier kalkstenen tegels aangebracht, met in reliëf afbeeldingen van de Tweede Wereldoorlog en een tekst. De beeldengroep is 2 meter 80 hoog, 2 meter 40 breed en 2 meter 10 diep. Het voetstuk is 1 meter 02 hoog, 88 centimeter breed en 12 centimeter diep. Voor de beeldengroep is een bronzen fakkel geplaatst. De fakkel is 2 meter 75 hoog, 22 centimeter breed en 35 centimeter diep. Het geheel wordt omringd door een tegelplateau met betonnen plaatjes. Aan de rand van dit plateau bevinden zich granieten blokken met daarop de namen van Eindhovense oorlogsslachtoffers. Deze slachtoffers zijn onderverdeeld in vijf groepen. Militairen en burgers in militaire dienst, verzetsmensen, joodse inwoners, in de stad omgekomen inwoners en elders omgekomen inwoners.

**Tekst**
De tekst op het voetstuk is van prof. dr. N. Donkersloot:

‘GIJ DIE HIER STAAT
GEDENK HUN DOOD
HUN OFFER GROOT
VOORDAT GIJ GAAT’.

De tekst op het eerste granieten blok luidt:
‘HERINNER U DE NAMEN
1940-1945

ALLE IN DE TWEEDE WERELDOORLOG OMGEKOMEN INWONERS VAN DE GEMEENTE EINDHOVEN.’

Deze tekst wordt opgevolgd door de 1097 namen van Eindhovense oorlogsslachtoffers die op andere granieten blokken zijn aangebracht.

**Symboliek**
De mannenfiguren symboliseren de burger, de soldaat en de verzetsman die hun leven hebben gegeven voor de vrijheid. ‘Kunnen offeren betekent immers de meest waardevolle innerlijke vrijheid,’ zoals ontwerper Paul Grégoire het stelde. De toelichting die de kunstenaar bij het monument gaf, luidde: ‘In de centrale ruimte, open van karakter, een compositie van drie figuren. Deze mannelijke figuren, alle op hetzelfde ruime thema, zó, dat ze gezamenlijk een expressieve arabeske vormen. De compositie steunt op de imaginaire as, die de ruimte zelf oproept. Wat de inhoud betreft, is het uitgangspunt (als analogie) een driemaal herhaald kruismotief, welk motief representeert het hoogste offer, dat burgers, soldaten en verzetslieden brachten: het leven.’

**Wijzigingen**
In 2013 is het oorlogs- en bevrijdingsmonument uitgebreid met 1097 namen van Eindhovenaren die zijn omgekomen tijdens de oorlog. De uitbreiding bestaat uit de granieten blokken die aan de rand van het tegelplateau zijn geplaatst. Deze uitbreiding was een initiatief van de Stichting Herinner u de Namen en is ontworpen door dr. ir. C.J.M van de Ven. Het vernieuwde monument werd op 4 mei 2013 onthuld.

Op de website van de Stichting 18 September vindt u de volledige namenlijst met meer informatie. (https://www.stichting18september.nl)

**WAL/BILDERDIJKLAAN: LUISTERSTEEN**

Op 18 september trekken Amerikaanse parachutisten Eindhoven binnen. Ze bevrijden de stad. Ook zorgen ze ervoor om de opmarsroute en de bruggen over de Dommel voor het Britse grondleger veilig te stellen en open te houden. Eindhovenaren staan, vaak getooid in oranje, langs de weg om de Amerikanen welkom te heten. Maar de bevrijding heeft ook zijn schaduwzijde. Tijdens de gevechten begaat een van de paratroopers een tragische vergissing.

Amerikaanse parachutisten die op 17 september 1944 bij Son waren gedropt, rukten de dag erna op naar Eindhoven. De militairen van dit 506e regiment van de Amerikaanse 101e Luchtlandingsdivisie hadden de opdracht Eindhoven in te nemen en onmiddellijk de vier Dommelbruggen veilig te stellen. “We can’t waste any time to kill Germans”. Met deze woorden maakte kolonel Sink, de commandant van het 506e, heel duidelijk dat er geen tijd meer was te verliezen. Na enige Duitse weerstand op de Vlokhovenseweg en daarna op de Woenselsestraat wisten de Amerikanen de bruggen te bereiken. Maar de bevrijding van Eindhoven eiste ook bij de Eindhovenaren zijn tol. Enkele verzetsmensen werden gedood, waaronder Adri Luijkx die bij vergissing door een Amerikaanse parachutist werd neergeschoten.

Luisterstenen staan op plaatsen waar een verhaal over te vertellen is, op deze plaatsen ligt een steen met plaquette waar onder andere een QR-code op staat. Een soort streepjescode die je met je smartphone kunt scannen en dan hoor je het verhaal als hoorspel. De hoorspelen zijn ook te beluisteren op de website van de Liberation Route Europe.

**VAN ABBE MUSEUM**

Het Van Abbemuseum is een museum voor moderne en hedendaagse kunst in het centrum van Eindhoven. Het heeft een uitgebreide internationale collectie van ruim 2.800 kunstwerken, waaronder sleutelwerken van El Lissitzky, Joseph Beuys, René Daniëls, Marlene Dumas, Sheela Gowda, Hito Steyerl en Iris Kensmil. Zo'n zeshonderd van deze werken maken deel uit van de collectiepresentatie. Het museum werd in 1936 geopend en is vernoemd naar oprichter Henri van Abbe. Hij was een liefhebber van moderne kunst en wilde Eindhoven daar van mee laten genieten.
In 1939 werd de luchtbeschermingsdienst gevestigd in het museum op bevel van burgemeester Verdijk, omdat het museum beschikking had over diverse telefoonlijnen in de kelder. De luchtbeschermingsdienst was met aparte telefoonlijnen of -kabels verbonden met de diverse vakposten en met het Hoofdbureau van Politie. Deze waren reeds in 1936 bij de bouw van het museum aangelegd. Langs en boven het bestaande torentje van het museum had men een houten uitkijktoren gebouwd, op de top waarvan een afgesloten ruimte was van waaruit men een goed uitzicht had over de stad. Het dak van het museum werd donkergroen geverfd om zo minder herkenbaar te zijn als doelwit bij luchtaanvallen. De kelderdeuren en –ramen werden verstevigd met zandzakken. De collectie van Museum Kempenland werd overgebracht naar het Van Abbemuseum, omdat het gebouw werd gebruikt voor distributie. Later dat jaar kwam de collectie van het heemkundig Museum Kempenland ook naar het Van Abbemuseum.
De collectie van het Van Abbemuseum was veiliggesteld in de daarvoor beschikbare nationale schuilkelders. Transport van kunstwerken werd bemoeilijkt door de diverse bombardementen op Eindhoven. Men wilde kunstwerken niet langer aan het museum uitlenen vanwege de risico's die de bezetting met zich mee bracht. De Bredasche Kunstkring, die tweejaarlijks werk in het museum toonde hield daar mee op toen kunstenaars zich vanaf februari 1942 verplicht moesten registreren bij de Kultuurkamer.
NSB burgmeester Hub Pulles werd in 1942 geïnstalleerd tijdens een ceremonie in het Van Abbemuseum. Museumdirecteur Visser nam de dag hiervoor ontslag. Hij werd opgevolgd door Piet Peeters, een voormalig tekenleraar. Onder Peeters kwamen diverse nationaal socialistische propagandatentoonstellingen in het museum. Peeters werd in 1943 opgevolgd door Louis Vrijdag die actief lid was van de NSB. Onder Vrijdag kwamen er meer heemkundige tentoonstellingen in het museum, en werd aandacht besteed aan de Eindhovense geschiedenis en lokale kunstenaars. 18 September 1944 sloot het museum en werd het als kantoor in gebruik genomen door de geallieerden. Visser werd na de bevrijding weer aangesteld. Op 6 oktober 1945 opende het museum weer voor publiek.

VAN ABBEMUSEUM
BOSCH GRAND TOUR
VAN ABBE

**BROERTJES HORNEMANN MONUMENT**

Het 'Gebroeders Hornemannmonument' in Eindhoven is opgericht ter nagedachtenis aan alle joodse kinderen uit de gemeente die tijdens de Tweede Wereldoorlog door de bezetter zijn vervolgd en omgebracht. Het gedenkteken is een herinnering aan en een waarschuwing tegen discriminatie en vervolging.

Het monument en het plantsoen zijn vernoemd naar twee door de bezetter opgepakte en afgevoerde Eindhovense jongens (6 en 8 jaar), die na vele omzwervingen de dood vonden in een als ziekenhuis ingericht schoolgebouw aan de Bullenhuser Damm in Hamburg.

De namen van deze twee broers luiden:
Alexander en Eduard Hornemann.
Zij waren slachtoffers van medische experimenten en werden in de nacht van 20 op 21 april 1945 (vlak voor de bevrijding) opgehangen in de kelder van de school. Achttien andere kinderen uit Frankrijk, België en Nederland was eenzelfde lot toebedeeld.

**Onthulling**
Het monument is onthuld in 1988.

**ANNE FRANK MONUMENT**

Het monument 'Anne Frank' in Eindhoven is opgericht ter nagedachtenis aan de 304 joodse mannen, vrouwen en kinderen uit de gemeente die tijdens de Tweede Wereldoorlog door de bezetter zijn vervolgd en omgebracht. Het gedenkteken is een herinnering aan en een waarschuwing tegen discriminatie en vervolging van bepaalde bevolkingsgroepen.

Het 15-jarige joodse meisje Anne Frank verpersoonlijkt al de ellende die miljoenen joden tijdens de Tweede Wereldoorlog is aangedaan. Toen in 1942 de eerste joden in Nederland een oproep kregen, besloot Otto Frank met zijn gezin onder te duiken. Met hulp van twee medewerkers werd in het Achterhuis aan de Prinsengracht 263 in Amsterdam een onderduikplaats ingericht. Van 6 juli 1942 tot en met 4 augustus 1944 hebben de familie Frank, de familie Van Pels en de tandarts Frits Pfeffer hier ondergedoken gezeten. Een angstige en benauwende tijd, waarin het tienermeisje Anne Frank een dagboek bijhield. Hierin schreef zij niet alleen haar intieme gedachten en overpeinzingen op, maar probeerde zij ook het dagelijkse leven in het Achterhuis en het nieuws van buiten te beschrijven. Een uniek document, dat mensen over de hele wereld heeft aangegrepen. Het Achterhuis is een wereldwijde bestseller geworden. Het levensverhaal van Anne Frank getuigt hoe gewone mensen het slachtoffer zijn geworden van racisme en genocide. Anne Frank heeft hiermee de 'Endlösung' een stem en gezicht gegeven.

Het monument is onthuld op 4 mei 1990 door burgemeester J.A. van Kemenade, in het kader van 'aktiviteiten tegen racisme, fascisme en discriminatie'.

**STRUIKELSTENEN: KLEINE BERG 63**

Hier woonde de familie de Jongh, bestaande uit twee zussen en drie broers. Het zijn de zonen en dochters van Benjamin de Jongh (1843-1925) en Eva Keijzer (1855-1925) die in totaal dertien kinderenen hebben.
De familie De Jongh heeft een ijzerhandel. Het bedrijfspand van de firma Benjamin de Jongh wordt in 1912 achter het woonhuis aan de Kleine Berg gebouwd. In de volksmond wordt Benjamin de Jongh “Jood de Jongh” genoemd.
Carolina de Jongh wordt geboren in Eindhoven op 4 november 1881 en Maurits de Jongh op 29 november 1886. Maurits is koopman van beroep en hij woont een tijd in Koblenz, Duitsland, voordat hij terugkomt naar Eindhoven.
Abraham de Jongh wordt geboren op 11 november 1892. Hij komt in 1941 vanuit Wuppertal, Duitsland, terug naar Eindhoven. Philip de Jongh wordt geboren op 2 mei 1894. Bolea de Jongh is geboren op 9 november 1895.

Maurits, Philip en Bolea zitten een tijd ondergedoken, maar worden opgepakt.
Carolina, Abraham, Philip en Bolea de Jongh worden tussen 9 en 13 augustus 1943 naar Westerbork gebracht. Van daar uit worden ze op 24 augustus 1943 naar Auschwitz gedeporteerd waar ze op 27 augustus 1943 vermoord worden. Maurits de Jongh wordt op 31 januari 1944 in Auschwitz vermoord.
Nadat Carolina, Maurits, Abraham. Philip en Bolea zijn gedeporteerd, wordt de woning in december 1942 ter beschikking gesteld aan de wijkverpleging.
Izaak Levie Italie wordt op 20 februari 1864 in Nijmegen geboren. In 1875 komt hij vanuit Enschede naar Eindhoven. Hij heeft een zaak “De Nieuwe Gaper” op Stratumseind 14 waar hij herenmode, bedden en gordijnen verkoopt.
De zaak wordt later door zijn zoon Karel overgenomen. Zoon Karel en schoondochter Fanny, die ook op Stratumseind 14 wonen, overleven de oorlog.
Izaak Italie wordt op 2 maart 1943 vanuit Westerbork naar Sobibor gedeporteerd. Ruim zeven weken later, op 23 april 1943, is hij daar vermoord.

HIER WOONDE
CAROLINA DE JONGH
GEB. 1881
GEDEPORTEERD 1943
AUSCHWITZ
VERMOORD 27.8.1943
HIER WOONDE
MAURITS DE JONGH
GEB. 1886
GEDEPORTEERD 1943
AUSCHWITZ
VERMOORD 31.1.1944
HIER WOONDE
ABRAHAM DE JONGH
GEB. 1892
GEDEPORTEERD 1943
AUSCHWITZ
VERMOORD 27.8.1943
HIER WOONDE
PHILIP DE JONGH
GEB. 1894
GEDEPORTEERD 1943
AUSCHWITZ
VERMOORD 27.8.1943
HIER WOONDE
BOLEA DE JONGH
GEB. 1895
GEDEPORTEERD 1943
AUSCHWITZ
VERMOORD 27.8.1943

**STRUIKELSTENEN: PRINS HENDRIKSTRAAT 35**

Meijer van Dam wordt op 1 december 1905 in Eindhoven geboren. Pauline de Winter is op 10 maart 1902, in Gendringen geboren. Zij is verkoopster van beroep. Het echtpaar trouwt op 14 juli 1932 in Eindhoven.

Hun eerste kind, Stefan, wordt op 3 mei 1935 in Eindhoven geboren. Een dochter, Estella, wordt op 11 oktober 1938 geboren.

In de oorlog moet het gezin van de Duitse autoriteiten het huis in de Prins Hendrikstraat uit en moeten zij gaan wonen in de Vrijstraat 21.
Meijer van Dam wordt op 30 oktober 1942 vanuit Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd en zeventien maanden later tijdens transport op 31 maart 1944 in Midden-Europa vermoord.

Pauline is op 3 december 1942 naar Westerbork gebracht. Op 9 februari 1943 wordt zij naar Auschwitz gedeporteerd. Daar is Pauline van Dam-de Winter direct bij aankomst op 12 februari 1943 vermoord.

Zoon Stefan wordt pas maanden later op 2 september 1943 naar Westerbork gebracht. Een paar dagen later is hij naar Auschwitz gedeporteerd. Daar wordt Stefan direct na aankomst op 10 september 1943 vermoord. Hij is dan acht jaar oud.
Dochter Estella overleeft de oorlog.

**VETERANENHUIS: STICHTING VETERANEN BRABANT ZUID-OOST**

Omdat er in Eindhoven de behoefte bestond aan een locatie waar veteranen elkaar kunnen ontmoeten, is op initiatief van Hans van den Boogaard en een aantal veteranen op 24 april 2006 de Stichting Veteranen Brabant Zuid Oost (SVBZO) opgericht, die als basis moest dienen voor de ontmoetingslocatie. Als echte pioniers, alsof zij de eersten waren in het missie gebied, werd er door het toenmalige Bestuur en vrijwilligers hard gewerkt om de SVBZO op te richten.

Dit leidde ertoe dat de gemeente Eindhoven in 2007 het pand aan de Smitsstraat 17 te Eindhoven ter beschikking stelde. Vereende krachten maakte het mogelijk dat op 24 april 2008 het Veteranen Ontmoetingscentrum ‘de Treffer’ werd geopend.

Als wederdienst voor de steun van de gemeenten uit het Samenwerkingsverband Regio Eindhoven (SRE), organiseert de SVBZO de jaarlijkse Regionale Ontmoetingsdag in de regio Zuidoost Brabant.

De huiskameractiviteit is op de eerste plaats een ontmoetingsplek voor veteranen en anderen. In een vertrouwde omgeving kun je ervaringen uitwisselen, ontspannen en informatie verzamelen. De huiskamer staat wekelijks open voor alle veteranen, zonder onderscheid naar leeftijd of uitzending en achtergrond. Er wordt gratis koffie en thee geschonken en men kan tegen betaling frisdrank krijgen, er wordt geen alcohol geschonken.

In de voortuin van het veteranenhuis staan de Eindhovense Bevrijdersboom. Deze boom is door de Stichting 18 September geplaatst ter herinnering aan alle bevrijders van onze stad. De boom is op 20 september 2019 onthult door 2 bevrijders, Armando Marquez en Joe Cattini.

BEVRIJDERS BOOM

**STRUIKELSTENEN: SINT CATHARINASTRAAT 4**

Abraham Mozes Noach wordt op 6 december 1893 in Deventer geboren. In 1927 verhuist hij met zijn gezin naar Eindhoven waar hij procuratiehouder wordt bij Philips. Ester Grietje Cohen wordt op 28 december 1893 in Arnhem geboren. Op 11 november 1919 trouwt ze in Arnhem met Abraham Mozes Noach. Het echtpaar krijgt vier kinderen: Max Jacques (28 september 1920), Jules Frederik (27 april 1923), Roseke (1931) en Hans (1934).

Zoon Jules Frederik is tuinder van beroep als het gezin gevangen wordt gezet in Kamp Vught. Ze werken daar bij het Philips-Kommando.
Op 3 juni 1944 wordt het gezin met de overige Philips medewerkers naar Auschwitz gedeporteerd. Abraham Mozes Noach wordt op 19 januari 1945 in Langebielau vermoord.

Ester Grietje Noach-Cohen wordt op 31 december 1944 in Auschwitz vermoord.
Max Jacques Noach en Jules Frederik Noach worden op 28 februari 1945 in Duitsland vermoord.

De twee jongste kinderen, Hans en Roseke, zijn aan het eind van de oorlog in Auschwitz bevrijd. Ze wonen sinds de jaren vijftig in Israël.

Bij het plaatsen van de struikelstenen in de St. Catharinastraat is Hans uit Israel overgekomen en krijgt uit handen van burgemeester van Gijzel de erepenning van de stad Eindhoven. Hij is een van de weinige Eindhovense joden, die het concentratiekamp hebben overleefd.

**MONUMENT 'GEKOOIDE VRIJHEID'**

Met dit kunstwerk wordt op indringende wijze het thema mensenrechten verbeeld. Centraal staat een verticaal gerichte vogelachtige vorm; symbool voor het verlangen van elk mens om vrij te zijn en te ontsnappen aan elke vorm van onderdrukking.

**Oprichting**
De gemeente Eindhoven heeft op verzoek van de afdeling Eindhoven van Amnesty International de opdracht gegeven tot vervaardiging van het gedenkteken.

**Tekst**
De tekst op de plaquette luidt:

'GEKOOIDE VRIJHEID
MONUMENT VOOR AMNESTY INTERNATIONAL
HANS VAN EERD 1941
BRONS 1987'.

**Onthulling**
Het monument is onthuld op 12 december 1987.

HOTEL
La Reine
HOTEL
La Reine

## OYSTER MONUMENT '6 DECEMBER 1942'

Het monument 'Operation Oyster' in Eindhoven herinnert aan ongeveer 150 burgerslachtoffers van het Britse bombardement op Eindhoven op 6 december 1942; het 'Sinterklaasbombardement'. Het bombardement werd uitgevoerd bij daglicht en was gericht op de Philipsfabrieken op Strijp S en aan de Emmasingel. In deze fabrieken werden in de oorlog radiobuizen voor de Duitsers vervaardigd. Veel van de bommen van de de Royal Air Force troffen echter andere doelen: winkels, woningen, kerken en het Binnenziekenhuis.

Dit bombardement werd uitgevoerd door 94 vliegtuigen van de Royal Air Force. Zestien toestellen keerden niet terug.

### Oprichting

Het monument in een initiatief van Eindhovenaar Anton van de Heijde, geassisteerd door Jeff Haneveer. Beiden woonden destijds aan de Frederiklaan, waar ze in 1942 ooggetuigen waren van het bombardement.

### Onthulling

Het monument in op 6 december 2011 onthuld in aanwezigheid van veel overlevenden, nabestaanden en vertegenwoordigers van de gemeente, provincie en de Franse en Britse ambassade.

**STRUIKELSTENEN: NIIEUWE EMMASINGEL 9**

Louisa Eva Cohen wordt geboren in Middelburg op 1 oktober 1872. Haar vader 1s vleeshouwer van beroep. Zij is het negende kind van de in totaal dertien kinderen van Joseph en Eva Cohen.

Op 18 oktober 1926 verhuist Louisa vanuit Amsterdam naar Eindhoven. Ze woont tot na het uitbreken van de oorlog als huishoudster van de weduwnaar Hartog Andries Groenewoudt aan de Emmasingel.
In 1942 woont ze in het bejaardenhuis 'Tehuis voor Israelitische Oude Lieden' op de Markt 5 in Arnhem.

Op 10 december 1942 wordt Louisa, samen met 74 andere bejaarden, uit het tehuis naar Westerbork gebracht. Het bejaardenhuis wordt opgeheven.
Op 9 februari 1943 wordt Louisa Eva Cohen naar Auschwitz gedeporteerd. Daar is zij direct na aankomst, op 12 februari 1943, vermoord.

Hartog Andries Groenewoudt wordt op 5 april 1865 in Aarle-Rixtel geboren. Hij is vleeshouwer van beroep en ritueel slachter voor de joodse gemeente in Eindhoven. Hartog is orthodox-joods en zit tijdens diensten altijd in de tweede rij in de synagoge in de Kerkstraat.

Hartog heeft een koosjere slagerij aan de Demer. Hij is in 1894 getrouwd met Kaatje Hijmans, met wie hij drie kinderen heeft. Kaatje is in 1926 overleden.
In 1942 woont Hartog met zijn dochter Sara Hes-Groenewoudt in Zaltbommel. In de avond van 18 november 1942 moet de familie Hes-Groenewoudt zich melden in het Nutsgebouw te Zaltbommel. De volgende ochtend worden zij in alle vroegte per trein naar Westerbork gebracht.

Hartog Andries Groenewoudt wordt op 24 november 1942 vanuit Westerbork naar Auschwitz gedeporteerd. Daar is hij bij aankomst op 27 november 1942 vermoord.
Deze Struikelstenen liggen aan de achterzijde van de Blub tegenover Bakker Bol.

HIER WOONDE
HARTOG ANDRIES
GROENEWOUDT
GEB. 1865
GEDEPORTEERD 1942
AUSCHWITZ
VERMOORD 27.11.1942
HIER WOONDE
LOUISA EVA COHEN
GEB. 1872
GEDEPORTEERD 1943
AUSCHWITZ
VERMOORD 12.2.1943

**PHILIPS MUSEUM**

Midden in het centrum, in de kleine fabriek waar Gerard Philips in 1891 de eerste Philips gloeilamp maakte, vind je het Philips Museum. Hier wordt het verhaal verteld van meer dan 125 jaar innovatie en ondernemerschap. Heden, verleden en toekomst komen hier op eigentijdse en authentieke wijze samen. Tijdens rondleidingen en in het oude fabriekje tonen vrijwilligers op enthousiaste wijze hoe Philips van een ambitieus jong bedrijf dat lampen maakte uitgroeide tot een elektrotechnisch concern en een wereldspeler op het gebied van gezondheidstechnologie. In de cinemaruimte is een korte documentaire te zien over Philips tijdens de Tweede Wereldoorlog.
Met augmented reality in de Philips Design Tour leer je meer over de achtergrond van het befaamde Philips design. Het interactieve iPad spel Mission Eureka laat je met een groepje verschillende uitdagingen oplossen. En voor kinderen van 4 tot 8 jaar is er de Lampjes Speurtocht. Bovendien zijn er regelmatig bijzondere activiteiten in het weekend, zoals Vintage Philips Weekend, Health Lab, Mad Science en Museum Kids Factory. Check hiervoor de agenda op de website.

**Duik in de geschiedenis**
Het gloeilampenconcern Philips was gevestigd in Eindhoven en erg belangrijk voor de werkgelegenheid in de regio. Bij het uitbreken van de oorlog was de top van Philips naar Engeland uitgeweken. Omdat Frits Philips (1905-2005) in 1940 als reserveofficier in militaire dienst was opgeroepen, bleef hij gedwongen in Nederland. De jonge onervaren Frits Philips kreeg nu de leiding over de onderneming.

Het lukte hem de eerste jaren van de oorlog zijn personeel te vrijwaren van Arbeitseinsatz. Tot op 6 december 1942 Philipsfabrieken in Eindhoven werden verwoest door een geallieerd bombardement. Duizenden werknemers raakten zonder werk. De Duitsers dreigden een groot deel van hen op te roepen voor inzet in Duitsland.

Later kreeg Frits Philips van de Duitsers het dringende verzoek in Kamp Vught een werkplaats in te richten. Het verzoek leverde een groot dilemma op. Instemmen zou Arbeitseinsatz van eigen personeel kunnen voorkomen. Instemmen zou óók betekenen dat Philips gevangenen tewerkstelde.

Toch ging hij akkoord toen de SS-Kampcommandant Chmielevski (1903-1991) bereid bleek te willen voldoen aan een aantal voorwaarden in het belang van de gevangenen. Eind februari 1943 werd de werkplaats ingericht.

Vier maanden later werkten 500 mannen, allemaal politieke gevangenen, in de Speciale Werkplaats B 677. Ze vormden samen het Philips-Kommando. Begin 1944 waren dat er 1200, waaronder 600 joodse gevangenen, voornamelijk vrouwen. Kampcommandant Chmielevski was trots op de werkplaats. Frits Philips bleef ambivalent staan ten opzichte van zijn eigen toezegging. Hij zou zijn betrokkenheid later de “merkwaardigste activiteit gedurende de Duitse bezetting” noemen.
Elke dag om vier uur kregen deze gevangenen op hun werkplek een warme maaltijd van Philips. Vaak leidde dat tot een strijd om de laatste lik ‘Philiprak’. Net als de andere gevangenen in het kamp mocht ook het Philips-Kommando pakketjes van het thuisfront ontvangen. Dat leverde, samen met de Philiprak, voldoende eten op.

Af en toe deden de gevangenen een dutje of saboteerden hun werk. Voormalig gevangene mevrouw Van den Burger- Steensma gniffelt in een interview: “Een knijpkat in elkaar zetten was ontzettend leuk. Maar het was ook wel leuk om zo’n ding af en toe een heel klein deukje mee te geven zodat het op den duur niet meer zo goed liep. Het was kruimelwerk, maar het gaf je -zoals ze dat nu zouden zeggen- een kick.” De leiding tolereerde deze houding oogluikend.

De relatieve veiligheid die de Philips-werkplaats de gevangenen bood, duurde tot het voorjaar van 1944. Eind mei werden 250 mannen van het Philips-Kommando, waaronder vrijwel alle leidinggevenden, naar Dachau gevoerd. Een week later moesten alle 500 joodse werkers, voornamelijk vrouwen, op transport naar Auschwitz.

Op het beruchte perron van Birkenau werd de groep herkend: “Das ist die Philips-Gruppe.” Een van de meegereisde SS’ers droeg papieren bij zich waarop stond dat de gevangenen ‘Facharbeiter’ waren. Vrijwel alle Philips-joden werden vervolgens gespaard voor de gaskamers, verlieten Auschwitz en werden tewerk gesteld in de oorlogsindustrie, vooral voor radiobuizen. Driekwart van de joodse gevangenen in het Philips-Kommando wist hierdoor de oorlog te overleven.

**WEBSITES**

**Van Abbe Museum**
https://vanabbemuseum.nl/

**Philips Museum**
https://vanabbemuseum.nl/

**Stichting Veteranen Brabant Zuid-Oost**
http://www.stichtingveteranenbrabantzuidoost.nl/

**Struikelstenen Eindhoven** (activiteit Stichting 18 September)
https://struikelehv.nl/

**Stolpersteine Nederland** (activiteit Stichting 18 September)
https://map.stolpersteine.app/

**Liberation Route Europe**
https://liberationroute.nl/

**Catharinakerk/Muziek in de Cathrien**
https://www.muziekindecathrien.nl/

**Gemeente Eindhoven**
https://www.eindhoven.nl/

**Stichting 18 September**
https://stichting18september.nl/